

SZÉLES KLÁRA

Motívum – metafora – életmű

TŐZSÉR ÁRPÁD KÖLTÉSZETÉRŐL ÉS A LEVITICUSRÓL

Tőzsér Árpád versvilága nekem kezdettől makacsul, két József Attila-sort asszociál (számomra két, különösen jelentősnek érzett sort). „– minden szervem óra, (mely csillagokhoz igazítva jár.” Most, legutóbbi verseskötetét lapozva, meglepve és megindultan érzékelem a Tőzsér-versek, Tőzsér-művek efféle, költői óramű-szerűségét. A *Leviticus* olvasva, belé- s innen visszapillantva, úgy hallom, mint „ketyeg” ez a szerkezet; s nyomában mint bukkannak fel a kérdésekbe, rejtélyekbe, – végtelenbe? – kanyarodó elemi, ós-rébuszaink; pontosabban: mindezek Tőzsér-módozatai.

„Tőzsér-módozat”, hangsúlyozom, hiszen (számomra) már a József Attila-idézet párhuzama is úgy merül fel, hogy ebben az összefüggésben minden szó kérdést nyit: *milyen óra? milyen csillagokhoz? Hogyan igazítva? hogyan jár?* – Sőt: *j á r, járhat-e így egyáltalán egy/a szlovákiai magyar költő, „költő-óra”, vagy csak döcög? kattan? recseg-ropog? szétesik?*

A „Tőzsér-óra”

Az 1997-es *Leviticus* című kötet legelső ciklusa, legelső verse máris a felvetett kérdések közepébe visz. A *Gomböntő kanálában* ciklus- és vers-cím alcímével is egy „régivers”-re utal, annak új, „mai olvasatá”-ra. A Tőzsér-versek ismerői előtt például az 1972-es *Érintések* című kötet egy darabja jelenhet meg, amelyet rövid tömörségében, egészében megidézhetek:

*A kiáltás száján
óriás tenyér
az este*

*A tárgyak
tágasabb éjszakát keresve
kijönnek felületükből*

*Egyébként csend van
semmi se moccan*

*Ágyra csatolva
mutatom az időt
Az ütésektől lassan
szétrázódom
de ketyegek tovább
darabokban¹*

A cím: *Éjszaka*, – közelebről megnevezetlen, meghatározatlan helyet, időt jelöl. Akármikor, akárhol lehet ez? Nem. Akkor, ott, ahol a költő úgy érzi: „A kiáltás száján / óriás tenyér / az este”. A negyedszázaddal később (1977-ben) született változat hasonló indításában árnyalatnyi a különbség: „Kiáltás szája elé kapott / kéz / az este”. Előbb: már ott van az elnémító tenyér a szájon: később: maga a hirtelen, riadt mozdulat, a pillanat tanúi vagyunk. Mindkét versben hangsúlyozott a némaság, mozdulatlan-ság. A „kiáltás” eleve elfojtott, a „tárgyak” természetszerűen hang nélküliek. Mindkét műben ismétlődik a három szó: „semmi sem moccan”. És ismétlődik a kijelentéshez csatlakozó, óvatos, megszorító, „egyébként” szócska. Azaz, valami mégiscsak megtöri a moccanatlanságot, a hangtalanságot. A korábbi, *Éjszaka* című versben a tárgyak különös viselkedése; s az előbbi és későbbi műben egyaránt a még különösebb óraütés, ketyegés. Sajátságos, Tőzsér-féle óra Tőzsér-féle ketyegése.

*Ágyra csatolva
mutatom az időt
Az ütésektől lassan
szétrázódom
de ketyegek tovább
darabokban*

– halljuk az 1972-es sorokat. Szemünk láttára maga a költő az, aki mintegy órává válik, amely „mutatja az időt”, „ketyeg”. A csuklóra csatolt karóra képébe simulva, káprázatszerűen áthasonulva „ágyra csatolt” lényként látjuk. Míg előbb a tárgyak „kijönnek” felületükből, „keresik” a tágasabb éjszakát; – addig a beszélő maga mintha a tárgyak egyikévé lenne, óraként viselkedik sajátos megátalkodottsággal: szétrázódva is, „darabokban” is, „ketyeg” tovább. (Szerepet cserél a tárgyakkal?)

S ez a fajta óra-lét, ez a fajta „ketyegés” tér vissza az 1997-es kötetnyitó versben is, újféleképpen. Peer Gynt „betegyében fölül”, s átfut az agyán:

*...törzse és lába
– kis- és nagymutatóként – hátha
égi akadémék
idejét mutatja valami világnagy órán
s szervei misztikus ingák ütéseitől
rázkódnak szét*

*Egyébként semmi se moccan
Csak Peer Gynt ketyeg tovább
most immár darabokban*

Az órává-változás – órává „testesülés” – még részletezőbb, képszerűbb, tárgy sze-rűbb, mint az előbbi versben. Hiszen Peer „teste”: „törzse és lába” válik kis- és nagy-mutatóvá, mely jelzi az időt az órán. Vagyis – ugyanakkor – *nem* maga az óra, hanem része az órának, „valami világnagy óra”-nak. S a „misztikus ingák” helye meghatározatlan, azt tudjuk csak, hogy „ütéseitől” „szervei” „rázódnak szét”. A „szétrázódás” mo-zzanata visszatér az új versben, de közelebb hozva, részletezőbben – vagy inkább fel-nagyítva, kozmikussá tágítottan?

*Az éjszaka öntőkanalában
együtt a nyersanyag
összedobált alkatrészei az úri
konstrukciónak:
behorpadt holdak
számlapján elgörbült ember
tört csillagkerék rozsdás tengely
merek ki a förtelmes üstből –*

*S Peer Gynt másik keze
a reggel
levágva s elszenesedve füstől*

A két, párhuzamba állított mű olyan, mint holmi jóslat, – és annak beteljesülése? Balsejtelem – és felismerés? Misztikus tapasztalat, prófétikus látomás?

A „darabokban” is ketyegés – itt végtelen szétdarabolódás, alkatrészekké szétesés, „elgörbülés”, „elszenesedés”, megsemmisülés ítéletévé, annak végrehajtódásává lesz? A Gomböntő kanalában újra nyersanyaggá olvasztja a végképp használhatatlannak bizonyuló „gombot”?

Mindezt enyhíti, de fel is fokozza az, hogy mindez nem a költő, hanem Peer Gynt szerepében történik. Vagy Peer maga a költő? Mindenképpen – nem azonos az órával, csupán része „valami világnagy óra”-nak, „úri konstrukciónak”. A „számlap”: behorpadt holdak számlapja. Itt az „elgörbült ember” a „tört csillagkerék”-kel, „rozsdás tengely”-jel lesz egysorsú, egyrendeltetésű, – rendeltetését hasonlóan be-nem-törve – egyvégzetű, megsemmisítésre ítélt, kacattá váló „alkatrész”.

Vagyis ez az óra-lét eredendően különleges súlyt, kozmikus jelentőséget birtokol, (birtokolhatna), – ennek esélyét valósíthatja meg, – vagy vetélheti el? Égi, „világnagy” órák részeként él vagy sorvad a költő, illetve a Peer Gynt mezébe öltözött, az Ibsen-megörökítette norvég népmesei képzeletvilágot magáévá-hasonító, *Tózsér Árpád*?

Motívum? – Metafora? – Vízíó?

Motívum, vezér- vagy vándor-motívum; ismétlődő, ágazó, bokrosodó metafora, vagy jelképszerű, áttetsző vízíó Tózsérnél az óra? Mindenképpen figyelemreméltóan kíséri útján költészetét. Még korábban: láthatjuk, sejthetjük – ugyancsak „világnagy”, végtelenbevesző, lényegében „láthatatlan” „kép-ként” – képzeletként, mint égbolt-órát, amikor

*a ketyegő égből
számtalan inga
lóg a
tőbe²*

S bár itt az „ingák” kép-képzetét nyilvánvalóan a verscím-elárulta eső (*esik*) víz-fonalai idézik fel, mégis, az égi óra-hang és a tárgyias óra-alkatrész összekapcsolódása a költői műhely nem-véletlenszerű asszociálásáról árulkodik. Másutt:

*a vekker
félrehajtott fejjel
nézelődik*

aztán
 nagy szárnycsattogással
 felszáll
 az éjjeliszekrényre²

– bizarr, madárként, vagy kakasként (?) fejét félrehajtó, majd szárnyra-kelő ébresztő-óra hirtelen-váratlan átváltozásában tárgyból – élőlényé, ugyancsak jellegzetes teremtménye a Tózsér-költészetnek. S ez a furcsa karakter újfajta megvilágítást nyer, másfajta belső szabályszerűségeit mutatja akkor, amikor az 1995-ös *Mittelszolipszizmus* című kötetben újrakomponált keretek közé került, két, szintén visszatérő, sorozattá tágasodó változatban (*Címek helyett festmények alá* 1–8. i. h. pp. 75–77; *Meditaciones del Quijote* 1–4. i.h. 78–80.). A hajdani kötetkezdő darab itt kötetzáróvá lesz, mintegy vers-sorrendben megjelenített „fejjel lefelé fordítás”, – amit Tózsérnél szintén nem látnak véletlenül. Ugyanezt tapasztalhatjuk a *Leviticus* versei elrendezésénél is: itt a *Mittelszolipszizmus* volt első darabja lesz az utolsó, mintegy nyomatékos utolsó szó. (*Jalousionisták*, – Nemzedéktársainak, egy outsider).

Ez a talpáról fejére fordítás engem alapvetően ismét egy jellegzetes „Tózsér-óra”-ra emlékeztet: a homokórára. Igen indokoltnak érzem, hogy Szigeti László kitűnő interjúja címéül is a joggal sokat idézett Tózsér-versre, annak *homokóra*-képére hivatkozik. (*Út a homokóra nyakából*. T. Á.: Escorial Közép-Európában [1992]. pp. 165–181.) Újra felbukkan, többször, egyre többarcúan, s úgy vélem, hogy éppen az igen jelentékeny művek jelentékeny helyein.

*Egy nyombél formájú bugyor itt valóban
 egy homokóra nyaka*

– olvashatjuk az 1995-ös gyűjteményes kiadás címadó versében (*Mittelszolipszizmus*, avagy bevezetés Mittel úr emlékeibe, i. m. 47. p.). Ez éppen a *Körökből*³ újabb „körökel”, rétegekkel gyarapodó lírai önéletrajznak tekinthető mű egy fordulata. Olyan két sor, amelynek tüzetes elemzése során akár a költészet egészének karakterisztikus vonásai is kibonthatóak. Ezek közül itt most csak egy, belső ismétlődés-változatot emelek ki, a költő saját szavait:

*Az ismert formákon túl van e kör,
 túl és innen: örökké az uton.
 Az itt honos lélek az égre tör,
 s nem jut túl a purgatóriumon.
 ... sorsa a partközök.
 ... érzi: ő a körök közt a között.
 (i. h. 45. p.)*

Kérdezheti joggal valaki: hol van itt szó ismétlődésről? változatról? – Az asszociációkból kirajzolódó vízió körvonalait, sajátos absztrakció megjelenését látom ebben. S ezt erősíti meg számomra egy másik – ismét fontosnak gondolt – Mittel-vers lényeges helye; az a pillanat, amikor Mittel úr „nekünk valóban meglátta a magánvalót”. A nehezen meghatározható, csupán sejtethető alapélmény nyomán megy végbe Mittel úrban valami fontos változás:

*...könnyűnek érezte magát –
Mint a homokóra felső edénye,
melyből a felelősség éppen átomlik
az alsó edénybe.*

(Történet Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról, i. h. 34.)

Ez a felső edényből – alsóba ömlés (itt éppen a nyak az, ami nem jelenítődik meg, ámde hallgatólag jelen van) – afféle „függőleges”, – életbevágó függőleges, s „között”, – mint amilyenről az előbbieken is szó volt. Avagy például Augustus császár polai amfiteátrumában, ahol:

*Az arénában két gladiátor vív órák óta
Az egyik immár hálóba kötve fekszik a földön
a másik a fekvő mellén térdel
A két test homokóra két része
a felsőből az alsóba reménytelenség pereg*

(i. h. 63. p.)

Rokona ez, s alapja is annak a belső idézetnek, amely oly megokoltan illeszkedik a Tőzsér-versbe, Tőzsér-életműbe – a Nemes Nagy Ágnes-lírából:

*„Ez itt a függőlegesek
feszültsége a lent és fent között”
mondta a platinaszőke pesti tanárnő
„Között. Kő. Tanknyomok.”*

(i. h. 46.)

A Tőzsér-szerkesztésmód s ars poetica közepén érzem magam, ezt olvasva, hallva. S a *Leviticus*-ban ez a sajátos líraiság vesz újabb fordulatot.

Folytonosság és új kísérlet a Leviticus-ban

Felvetődhet a kérdés: az eddig elmondottak mennyiben vonatkoznak az új Tőzsér-kötetire? A már kiemelt Peet Gynt-versen kívül találkozunk-e egyáltalán, például az önkényesen középpontba állított óra-képpel? Nem inkább az a jellemző, hogy újfajta kifejezésmód jelentkezik, s megszakad a régi, többek közt ez a metafora-láncolat is?

Valóban? Felfogásom szerint a költészet lényegében, s a „metafora”, „vízió” lényegével kötődik, folytatódik, akár a harmadik, a kötetben utolsó versciklusban. Kappus kapitány „önmagába mélyedése” kapcsán olvasható négy sor:

*Mint a tők király: ketté osztva
Lenn fájdalom fönn eufória
Szenvedni sem tud becsülettel
Kinek mindent meg kell írnia*

(Leviticus, p. 54.)

Tovább bővítendő változatát látom itt a már említett Augustus-vers eddig nem idézett részének:

... egy reggel az ágyból kikelő Augustus császár
 mebhökkenve látta hogy lába helyén is fej van
 az i. e. és i. sz. között húzódó vonal így szeli ketté
 akár a kártyák királyait a felezővonal

(In: Mittelszolipszizmus, 199. p. 62.)

Ez a vízió bensőségesen rokon Nemes Nagy Ágnes „függőlegeseivel” (szökőkutai-
 val stb.), s mégis, alapvetően más, a Tózsér-költészet önelvű jelentéseivel telítődő.

Úgy látom, hogy az új, a fordulat-jellegű mozzanatok is több szálon, eredendően
 kapcsolódnak ehhez az elementárisan, akarva-akaratlan „metafizika irányába” nyíló
 poétikai mozzanathoz.

Ezen belül, vagy kívül, van olyan, amit eltérőnek gondolnék? Igen. Úgy tetszik,
 hogy a *Leviticus*nak több olyan vonatkozása van, amelynél a szándékos, tudatos alakí-
 tásé a vezető szerep. Ilyennek vélem a kötet címadását⁴, a három ciklus megszerkesz-
 tettségét, ezek rokonságát egymással és a választott címlappal: a kitűnő Albin Bru-
 novszky megragadó műveivel, a közös „Maszkok” jegyében. (Mindhárom ciklus te-
 kinthető egyféle költői maszk-nak, fő- és al-szerepnek: Peer Gynt, Iuvenalis, s a Rilke-
 levelekből ismert Kappus úr vezetéseivel.) Olyan irodalmi, kultúrtörténeti, történelmi
 belső idézetek ezek, amelyek speciális belső autotextusként kezelhetőek az életműben,
 külön tanulmányt érdemelnek.”

Mindezzel szemben nem érzem eléggé új értékteremtő szerepét szerves életműbe-
 illeszkedését a „tépett” versek „tépettsége”-nek. Pécsi Györgyi úttörő kismonográfiájá-
 ban igen körültekintően jellemzi ezt a mozzanatot: a „költő a beszélt nyelv határait tá-
 gítja, a vizuális nyelv bevonásával egy másfajta nyelv megalkotására tesz kísérletet”.⁶
 Maga az alkotó interjúban megnevezi szándéka lényegét; korábbi, *Tépések* című verse
 kapcsán: a szöveg így „magasabb jelentésszinten továbbfejleszti” a „tépés” előtti jelen-
 tést, „a metafizika irányába tolja”.⁷

A szándék elementárisan illik Tózsér Árpádhhoz, költészete lényegéhez. Adott, ki-
 emelt esetekben – magánál a vizualitás és verbalitás ilyen kombinációinál – kétségbe-
 vonom a kísérlet költői érvényesülését, az életmű nagyra becsült önelvűségéhez való
 igaz művészi illeszkedését.

*

Tózsér Árpád költészetében különösen hangsúlyosnak látszik: hogy magaterem-
 tette szavainak, metaforáinak – illetve ezzel összefüggőnek vélt versformáinak, kötet-
 szerkesztéseinek – együttesen: életmű-építkezési módjának sorsa miként alakul az idők
 során?

Például a kiemelt, személyes költői vívmánynak tekintett „*Tózsér-féle órák*” és vál-
 tozataik („világnagy óra”, homokóra, álhomokóra stb.) akár ketyegnek, akár ingájuk
 lengedez, akár épp darabokra hullanak – szóval ezek az „órák” képek? metaforák? mo-
 tívumok? Esetleg több ilyen és hasonló kategória határát áttörik? Netalán mindegyik-
 től eltérő, másféle poétikai minőségek?

Úgy vélem, hogy az, ami művészig, értéket-teremtően fontos bennük az más, tá-
 gabb összefüggések hordozója, mint az említett kategóriákkal, poétikai fogalmakkal
 megjelölhető fogalmaké. Feltevésem szerint a „*Tózsér-féle órák*” hangsúlyos vonatkozá-
 sát a jelző képviseli. Az a minőségük, hogy „*Tózsér-félék*”. Ugyanakkor éppen ez a je-

lentékeny árnyalat az, melynek révén alig-elválaszthatóak (kell-e, lehet-e elválasztani?) az említett, többi, változó vers-alakítási mozzanattól (versforma-változásoktól, életmű-építkezéstől).

Igaz-e ez? Hiszen például a versformák kiválasztásának változásai mögött felfedezhetjük azt a fajta folyamatot, amely a 20. század költőinél szinte általános érvényűként tapasztalható (már a század első felében is, s fokozottan a második, jelenkori hányadában) a kötött formáktól, népi hagyományt követő megszólalásoktól a formabontásokhoz, majd a már egészen lebontott, prózaverssé, „szöveggé” konstruálódott (dekonstruálódott) kifejezés-változatokhoz jutnak. Esetleg újra visszakanyarodnak a klasszikus verselés szigorához (reneszánszát éli a szonett), sokszor ennek megújított változataihoz.

Tózsér Árpád költői gyakorlata miben különbözik ettől? (Első pillantásra a hasonlóság tűnhet fel.) Az eltérés egyik jelének vélem azt, hogy nála sajátos megfelelés fedezhető fel az egyes versfajta-változatok szerepeltetése és az egymást követő kötetek megszerkesztettsége között. Vácsolva csupán: az egyes kötetek, s legjobban a válogatások, visszapillantó összeállítások mintegy a versek, ciklusok s a költészet egésze kölcsönös kiegészítéseinek, ön-korrektívóinak is olvashatóak. Például a *Körök* című válogatás (1953–1982) – az indulástól a kötetösszeállítás idejéig mintegy újraservezi a retrospektív ön-tükröt, kulcs-pozícióba juttatva az *Adalékok a nyolcadik színhez* című, előtte megjelenő kötetet és annak címadó versét, *Az ember tragédiájára* utalót. A felbukkanó Mittel-versek pedig már a következő gyűjteményhez vezetnek át – egyúttal a következő, másfajta vers-alakításhoz is. Ámde az egyik – gyökeresen, ugyanakkor itt címadóan szereplő mű: a *Körök* – itt a római I. és II. részre tagolt, de lényegében, jelöletlenül, csupán tipográfiai és prozódiai megkülönböztetett módon újabb három egységet alkotó – versegysége – a következőkben, majd a *Mittelszolipszizmus* című, következő válogatásban (1994–1972, Széphalom, 1995.) azaz tíz év múlva, s a „rendszer-váltás” multán, – csupán egyik, belső része – (magja?) lesz IV.-gyel jelölve az I–V. részből álló, központi Mittel-versnek. Eppen annak a versnek, amelyet igen jellegzetes, ön-éltű Tózsér-versnek tekintek; ön-portrének és önéletrajz-poémának. A *Leviticus*-kötet esetében ez a kötés, kötődés, kötetek egymáshoz-láncolódása, visszautalási rendszere főként a *Jalouisionisták* című vers visszahozásában nyilvánul meg. Ez azzal kap hangsúlyt, hogy itt legutolsó, kötetzáró mű, – míg elébb, a *Mittelszolipszizmus* nyitóverseként olvashattuk. Ugyanakkor – Tózsértől szokatlanul –: szó szerint, változatlan mottóval, ajánlással szerepel.

A kötetek egymáshoz és egymásba-illeszkedése tehát folyamatában mintegy a versalakzatok átváltozásainak is foglalata, a szertelent szervessé lényegítő újrakomponálása. Az *Érintések* című hajdani (1972) – kicsi, de tömény – versgyűjtemény, úgy vélem, megkülönböztetett szerepet kap e sorozatban. A *Körök* (1985) válogatásában úgy kerül be, hogy még változott címet is nyer, s újabb darabokkal gyarapodik (25-ből 30 lesz). Ugyanakkor, tíz év múlva, kétféle átszerkesztésben, erősen megfogyatkozva – ámde már az új címekkel s a *Kőlegelőn* című, jelentékeny darab sorozatba-illesztésével bővülve mintegy alkotóilag is újraértelmeződik. (Vö. i. m. pp. 74–80.).

Mindez már az eddig csupán futólag említett, s „életműfelépítésnek” nevezett jelen-séghez tartozik, feltevésem szerint.

Legideillőbbnek azt vélem, ha önmagát, Tózsér Árpádot idézem:

„Milyen rend az, amelyet a vers ír, amelyet a szintaxis, a nyelv törvényei hívnak életre? Azt mondom: »harang«, s nem harangzugást hallok, hanem egy régebbi versem jambusai kondulnak meg bennem. Az emléktelenség korszakában, négy fal között a

szavakkal a nyelv *nem megnevez, hanem megidéz*, s nem biztos, hogy éppen a megnevezett idézi meg. De a vers a *megidézett véletlenek piacán* vevőként viselkedik. Válogat: ez kell, ez nem kell. Csak azt veszi meg, amit a szervezete: a szerkezet bevesz. A szerkezet pedig: *jelentés, idő, történelem*. S jaj annak a versnek, amely nem ismeri a kereslet és kínálat mechanizmusát. Az *ilyen vers rendje vélt rend*, a történelem benne vélt történelem. Azt mondom: »harang«, s jelentése az az idő, amelyben a nyolc évvel ezelőtt írt vers harangja zug.”

Körök I. (in: Körök, 1985. p. 196.)

vö. *Mittelszolipszizmus*. (in: ua. c. kötet Bp. 1995. p. 44.)

Egyre folytatódó, elmélyülő felismerő, tudatosító költői vallomásnak, változó világban változó gondokkal szembesülő költő ars poetikájának olvasom és tisztetem az újra kötetbe-felvétellel, újra-szerkesztéssel megerősített sorokat. Szavak, gondolatok, amelyek műbe-érlelése, versbe-foglalása mintegy megerősítődik azzal, hogy az új és új burkokkal gazdagodva mintha magnak bizonyulna, egyben termékenynek: netán termékenyítésre alkalmasnak. Önvallomás, ön-szembenézés tárgyyszerű „önéletrajznak” is tekinthető poema közepén talál helyet a „Mittel”-kötet – közepén („mittel”-ében).

Keresetlenül – a véletlenek piacán vevőként viselkedve – cseng egybe ez (olvasatom szerint) egy másik, lényegesnek gondolt verssel, egyúttal más versfajtaival, egy, már talán szintén emlékké-vált élmény-szülte művel, asszociáció-sorral, belőle fakadó következtetéssel:

(a költő) minden erej
ét megfeszítve megpróbál *emlékezni* nem igaz hogy
képekben beszél nem a hasonlót keresi hanem a has
onlitottat a hasonló kövein csak ugrál kőről kőre a vilá
gmindenség zugó vizében gondolatról gondolatra érz
etről érzetre ugrik de célja a gondolat az érzet előtti pa
dmaly amit persze csak úgy talál meg ahogy a negy
edik dimenziót sejtjük abba az elvont tartományba tör
ahonnan *a világmindenség egyetemére* látni s ez a ta
rtomány *a vers legbelsőbb természet*e de egyben legb
elsőbb természet *minden tárgynak* s ilyenképpen kár
volt tengerbe vetni azt a siráni asztrolábiumot mert a
zahir mint valami *fordított csillagvizsgáló távcső* épp
ránk az emberkozmoszra irányul valahonnan a dolgok
végtelenségéből (igen akár egy kucsmanak is végtelen
a belső tere) *nézzük vele magunkat nézzük vele m*
agunkat vele magunkat vele magunkat vele magunka

(Tanulmány egy kucsma /és a költészet/ természetéről)

(In: *Mittelszolipszizmus*, p. 13. , Kiemelés tőlem. Sz. K.)

– Saját olvasatomban ez afféle „vallomás”, amely a kijelentettek (akart-akaratlan) – ironizálása, – kivéve az önmagával folytonos lényegét.

Önellentmondás, – ahogy ő fogalmaz: lét és tudat hasadása – itt áll a résen. Hiszen önmaga fogalmaz így (1993-ban, in: *En otthon vagyok költő... Erdélyi E. – Nobel I. p. 43–44.*).

„A költő újabb kiutat keres a válságból, és a kifejezési eszközök körének tágításával kísérletezik. Korábban a költői kép, a szókép, a metafora, később a groteszk volt a motorja a költői kifejezésnek, a versnek: itt már a látvány, a vízió, a grafikai elrendezés is hatni akar. A töredezettség, a tépettség, a szöveg széttépése a többértelműséget célozza – a többértelműség pedig a nullapontot –, a kezdés teljes horizontját...”

...A potenciális vers ott van valahol a költőben, a zsigereiben, az élményeiben, szemében, a fülében és az érzékeiben. ... A papírra tett szövegvers már egyfajta önolvastata a költőnek. A vizuális vers viszont egy mozgékony, kinetikus forma, ezzel nem szűnik meg a »potenciális vers« képlékenysége. A vizuális költészetnek nem kimerevítő és elidegenítő, hanem új gondolatokat indító hatása van. Az olvasó pedig lassan hozzá szokik, hogy együtt játsszon a költővel, együtt alakítsa a verset.”

– Így van-e? – egyik felelet lehet a *Leviticus*-kötet.

(Bp. Argumentum K. 1997.)

JEGYZETEK

- 1 *Éjszaka*. Érintések, Bratislava, Madách K. 1972. p. 21.
- 2 ... *tű tél madarak*, in: *Érintések*, 1972. p. 28. 29.
- 3 *Körök* (válogatott versek). Madách, Bratislava, 1985.
- 4 *Leviticus*: lat. elnevezése Mózes 3. könyvének, amelyet maga Mózes írt. Papok és leviták kötelességeit szabja meg, pontos előírásokat ad, hogy lehet megfelelő módon közelíteni Isten szentségéhez. Nem érdekelem ennek élő kapcsolatát a kötettel. Németh Zoltán értelmezése megvilágító, főként – számomra – az eredeti latin ige „lebegés” jelentése miatt. De vajon nem túlzott az intenció szerepe?
- 5 Úgy vélem, hogy Tőzsérnél mintegy intuitíve, igen régóta érvényesül egy sajátosfajta intertextualitás és ön-textualitás. Abban az értelemben, ahogyan erről például a Jean Ricardu-ra építő Lucien Dellembach értekezik. (Intertextus és autotextus. Ford: Bonus Tibor. In: *Helikon*, 1996/1–2. pp. 51–66.).
- 6 Pécsi Györgyi: Tőzsér Árpád. Pozsony, 1995. p. 134.
- 7 T. A. in: Szigeti László: *Út a homokóra nyakából*. 1992. idézi Pécsi Györgyi i. m. p. 134.

